

НАШІ 70-ЛІТНІ
СІЯЧІ
НА ОСВІТНІЙ НИВІ

Видання Комітету по вшануванню
70-ліття діячів на ниві українсько-
го шкільництва у В. Британії —

Пані О. БАБУНЯК,
Пані О. ГАВРИЛЮК,
Сотника М. ГОРОБЦІВА,
Проф. Д-ра І. МАРЧЕНКА.

РОЧДЕЙЛ. В. БРИТАНІЯ
1962 рік
Накладом Комітету

«Учітеся, брати мої!
Думайте, читайте,
І чужому научайтесь,
Свого не цурайтесь:
Бо хто матір забуває,
Того Бог карає...»

«Народе мій...

О, ні! Не самі сльози і зітханннн
Тобі судились! Вірю в силу Духа
І в день воскресний твого
повстанннн».

Проф. д-р. ІВАН МАРЧЕНЬО

Його освітня й національно-політична діяльність

Повсякденні спостереження над розвитком людей — і в пресі, і в літературі, мистецтві, техніці, музиці та в інших галузях — свідчать, що ці галузки людського культурного надбання прийшли до людей не зразу, а віками, прийшли завдяки окремим людям, що мали той дар звище даний, що дається людям сильної волі, людям до того посвяченим. Ці елементи не завжди і не у кожного так переплітаються, щоб той чоловік міг максимально їх використати для добра суспільства.

Раніш, у стародавніх грецьких мітах, таким людям приписували особливий дар від тодішніх богів, якими керував Зевс. Мимоволі напрошується порівняння сучасного з мітом, в якому були крім богів і титани — сильні, відважні, могутні, як і самі боги тодішні, але вони були не богами, а лише титанами, бо були смертними. І один титан — Прометей — дуже любив людей, жалів їх, турбувався за них, опікувався ними. А особливо Прометей став на стороні людей тоді, коли Зевс взяв силу над своїм батьком Кроносом, зверг його з престолу, сам став найстаршим, а людей звів до тяжкого стану, примусив їх тяжко працювати. Мізерне існування людей тоді їх так пригнітило, що вони вже не знали куди й до чого кинутися. Волею долі був саме тоді той титан Прометей, сміливий, шляхетний, що зійшов до людей і пожалів їх. Він любив їх за те, що так трудяться,

любив за їхні слабості, за їхню недорозвиненість, за їхні поневіряння і так бажав їм добра, як самому собі. Прометей побачив, що крім усієї нужди, якої зазнали люди, живучи в холодних, вогких печерах, у них там було ще й темно. І він вирішив викрасти з неба вогонь і дати його людям. Виплівши з твердих прутиків кошик, він обмазав його глиною й пробрався з ним на гору до Олімпу, де вище хмар, під небом, у своєму сонмищі перебували боги. Там йому пощастило потайки взяти Вогонь і, спустившись на землю, він передав його людям.

Закуріло у всіх печерах і запахло смажениною. Почув цей запах Зевс і зразу ж зрозумів, що сталося. Але вже нічого не міг він змінити — Вогонь був у людей. . . Відняти його у них уже не могла ніяка сила. Зате дуже помстився Зевс на Прометеві, але все ж таки Прометей переміг — він дав людям — крім ласки, любови, поради батьківської — ще й украдений на Олімпі Вогонь, який був найбільшою цінністю для людей.

Згадується Прометей, коли придивляється до діяльності проф. д-ра І. О. Марченка. Він, як і не украв вогонь у богів для людей, то мав його й умів, і зміг, і хотів дати його нашим людям. І це він зробив саме в найтяжчі часи існування наших людей на еміграції, коли якась потужна сила той вогонь у нас відняла, видерла. Цим вогнем було навчання наших дітей рідній мові, історії й географії нашої Батьківщини, можливості чого ми були позбавлені.

Не легко було вести цю ділянку праці — а він взявся за неї і то як! Потрібні були для цього всі належні дані. Треба було, щоб був збіг усіх сприятливих обставин — знати цю роботу, уміти робити, хотіти робити і любити цю роботу. І хоч було багато такого, що стояло на перешкоді, й треба було ті перешкоди поборювати — проф. І. Марченко ніколи

не спинявся на середині дороги, а все йшов до наміченої мети й досягав добрих наслідків. Без помилки можна сказати, що проф. І. Марченко працював для нашого суспільства, як для самого себе. То готувався до виїзду в школи, то був на виїзді, то збирав учителів, виготовляв програми навчання, писав методичні вказівки, то мав наради, то з'їзди, то курси, де треба було й курсантів заохотити прийти і особливо налагодити справу з лекторами, яких є так небагато. А та точність відвідувань мережі шкіл у всій Англії, а засідання Президії Ради СУБ-у та засідання Ради, Заг. Збори СУБ-у, а перед Зборами виїзди на терени. А коли прийняти ще до уваги й й діяльність, як Крайового Нач-ка СГД у В. Бр., то всього цього вже аж занадто для однієї особи. Дійсно, як казав Т. Шевченко, «Раз добром налите серце вік не прохолоне».

Проф. І. Марченко у справі піднесення української культури на самих низах ходив від хати до хати (від одного Відділу СУБ-у до другого), будив людей «докучав» їм, умовляв — і то якимось лагідно, не наживаючи ворогів, а, навпаки, знаходячи в кожній громаді не одного й не двох приятелів, а то може й друзів та товаришів по роботі, а у всій громаді не маючи ні опозиції, ні ворожості. Це таке рідкісне явище, що людина так толочила чужу ниву, рипалась у чужу хату, дослівно примушувала прокинутись, підвестися тих людей, збуджуючи в них почуття обов'язку, любові і бажання до праці, бажання вчителювати не за платню, не за нагороду, бо то ж праця для себе, для своїх, для українців, для України.

І встають, працювати йдуть і других ведуть, вишукують, рекомендують, їм допомагають, щоб уміли й вони працювати й помагати тим першим, що вже працюють. Ця взаємопожертвеність, коли в неї вдуматись, варта. . . чого? Я не знаю, як це назвати, але вже треба назвати.

А покищо треба подивляти тому, що маємо зробленого у справі українського шкільництва у В. Брі-

танії. Багато дав СУБ, а потім і СУУБ став на тверді рейки в своїй праці. Але, коли б не було промотора, напевно ми того б сьогодні не мали, що маємо. Все так знаменито вийшло, що ніхто не може й слова сказати проти Пана Професора! Що Він робить? Кому? За віщо? Всеукраїнської ідеології людина — і в оточенні своїх, хоч і на чужій землі — найшла собі таке високе призначення, як рідко в кого з багатьох організованих нації на еміграції було виявлено. Це не є здобутком еміграційного життя — ні! Це плід довгої науки, спостережень, практичних надбань, що людина зуміла взяти в житті, в науці, втілити в себе і тепер за відмінних умов життя використати для нашої нації.

А ті відвідани шкіл, по всій В. Британії розкинутих, тамошніх учителів і учнів — це ж мусить бути святом для Ювілянта. Там він є втішений й вродуваний, радісно зустрічається з учителями, підбадьорує їх у праці, дає поради, а дітей обдаровує подарунками, що збільшує в них бажання вчитися в рідній українській школі.

А чи він думає при тому, де буде відпочивати, спати, або хто дасть їсти? Та ж він, як ніхто з нас, на те все заробив. Він заслужено має право на найкращий відпочинок, на добру їжу, щоб мати можливість повернути потрачену енергію та здоров'я. А як хто запитає Ювілянта — «Та чи Ви себе жалієте? Треба б Вам мати заступника на поміч. Треба б Вам мати вакаційний, літній відпочинок!...» то він заговорить про те про інше, так, що ніхто й не почує його відповіді на таке запитання.

Так — він все не відриває себе від роботи! Він і разом з ним усі чотири сьогоднішні Ювілянти, його сумлінні, високоцінні помічники й співпрацівники, все хочуть ще більше дати громаді — її дітям та учителям! Чи хто в силі все це з'ясувати й оцінити? Хай нас Бог за це оскаржить. А Ювілянтам за те безконечна вдячність наша. Усі ми думаємо, що ді-

ти колись оцінять, якщо їх навчать цінити чужу працю для них. Сподіваємося, що учителі та батьки цьому всьому складуть ціну — і за їхню жертву складуть і їм жертву.

А сумлінне ставлення до праці СУБ-у й майже всі роки несення подвійного навантаження в СУБ-і — як Члена Ради і як Члена Президії Ради — ті дві функції сплітаються в єдино, та їх дві і по роботі і по часу, на них затраченому. А ще комісія Фонду Української Дитини, де треба добиватися намічених цілей, бо всі чекають від проф. Марченка лише позитивних, високоякісних вислідів його праці.

Будівничка вдача проф. Марченка, вихована в математичних категоріях, кинула його помагати тим, що будують нашу націю, що творять Державу — це вже давно було провідною зорею, за якою він ішов. Йому самому невідомо, як він зі своєю ідеологією опинився поруч Миколи Міхновського, поруч Роду Скоропадських — видно, що ті путі Господні, які є неісповідимі, самі його до того привели. Це його укохана думка державника, про яку так багато писав Т. Шевченко в Кобзарі, ним керувала. Цю ідею він носить у собі не з учора — ні! Це кусень його ества, не досить сказати його переконань.

Він виразно собі уявив роль будівничого держави, і вона лише одна, всеоб'ємлюча, всезаповнююча. Його думкою є, що Головою Держави має бути Державний Муж, якому ніхто не шкодить творити, будувати свою державу, а всі, хто як уміє, може й хоче, допомагають. Одні — фундують, другі — будують, треті — лицюють, четверті — вивершують, інші — закінчують, прикрашують, винчають. Держава, Могутній Моноліт, творення Могутнього Народу, його найкращих синів, є зразок на Творця подібний — гармонійний, всеоб'ємлючий, високий, просторий! І свій, наш, рідний-рідний!...

І це є у вдачі Ювілянта — уміння викласти свою думку, обмірковану, виточену абсолютно пристосовану до кожного діла, до кожного слухача, приятеля, друга, знайомого, чужого, навіть може й до во-

рожного йому чоловіка. Одя всебічна, широка популяризація такої досконалої людини з великою душею, з добрим серцем, мимоволі викликає в кожного, хто з ним мав стосунки, повне довір'я і прихильність та віру, що ця людина не підведе, не спровокує не продасть тебе — а допоможе, виручить, навчить, порадить, як зробити, щоб вийшло добре.

Проф. д-р А. ЛУКІЯНЕНКО

Ж и т т є п и с

проф. докт. І. Марченка

Проф. д-р Іван Олексійович Марченко народився 1 листопада (19 жовтня ст. ст.) 1892 року. Батьки його походили з Полтавщини. Батько його Олексій походив з чумацького роду. Дід Ювіланта був купцем і міським головою міста Переяслава. Батько закінчив медичний факультет Київського Університету й був лікарем. Мати Варвара походила з попівського роду, була донькою Протоієрея Ушацького з містечка Горошина Хорольського повіту, на річці Сулі. Там щороку на протязі двох місяців гостювала вона з дітьми. Переважно з перебуванням у тій чарівній місцевості пов'язані дитячі спогади Ювіланта. Як одна з перших українських жінок, здобула Варвара Ушацька високу освіту — вона закінчила математичний відділ Вищих Жіночих Курсів у Києві й, коли піросли діти, до глибокої старости була учителькою математики в жіночих гімназіях.

Батько Ювіланта замолоду був мандрівної, не-посидячої вдачі й був сільським лікарем і в Мінській, і в Саратовській і в Віленській, і в Волинській губерніях. Коли піросли діти, то батьки осіли в м. Полтаві, де вчилися діти. Там батько був військовим лікарем, мати була учителькою математики в жіночих гімназіях. У 1911 році вони придбали там власний будинок.

Народився Ювіланта у містечку Паричі Мінсь-

кої губернії. Первісне навчання дітей провадила сама мати. Почала вона вчити грамоті старшу дочку Марію, а до цього «присусідився» їй ледве п'ятилітній Іван. Отак у п'ять років він і навчився читати й писати. А математичні здатності виявились у нього вже в дитинстві — отже й вишло, що він дуже рано був уже підготований до вступу в середню школу. Не маючи ще повних десяти років, він у 1902 році склав іспит і вступив до 1-ої класи реальної школи, а вже в 1909 році, маючи лише 16 років, закінчив Полтавську реальну школу й вступив до Петербурзького Університету.

Ювілянт ніколи не згадував з вдячністю те, що він так рано закінчив середню освіту. Математичні здібності у нього були виявлені у великій мірі, і в своїй класі й у інших класах він вважався «першим математиком». Але... він завжди був наймолодшим у класі — серед товаришів, здебільшого на два-три роки старших від нього. І от у товариському житті, при різних розмовах, він завжди почував себе несміливо, не мав апльомбу старших від нього товаришів, вважав себе менш розвиненим, боявся висловлювати свої думки, хоч по успіхах у навчанні був одним з перших у класі. Це пошкодило виявленню громадських інстинктів, потягу до громадсько-політичної діяльності, який безперечно був і тоді, але оте мильне почування своєї ніби «меншовартости» не дозволяло йому розвинути.

Але й тоді юнак Іван Марченко сам спрямовував свій життєвий шлях. У реальній школі не викладався латина, що закривало шлях до університету, а спрямовувало до високих технічних шкіл, до чого прихильні були і батьки. Але ідеалістично настроєного юнака не вабила інженерська професія, й він хотів вступити до університету. Для цього треба було скласти іспит з гімназіального курсу латинської мови. Батьки не накладали на це свого «вета», але казали, що, коли хоче, то хай сам про

це дбає. І от на протязі року, продовжуючи навчання в 7-ій класі реальної школи, Іван Марченко самотужки, без репетитора чи якоїсь іншої сторонньої допомоги, взявся за вивчення латинської мови. Важко було, але він таки це подолав і весною 1909 року, разом з випускними іспитами в реальній школі, склав і іспит з латинської мови при Полтавській гімназії.

У юнака виявлялося помітне зацікавлення дисциплінами гуманітарного циклу, але він казав собі, що, коли природа обдарувала його математичними здібностями, то цьому треба коритися — й він вступив до фізико-математичного факультету Петербурзького університету.

Студіював він математику успішно й у 1913 році, маючи 20 років, склав державні іспити з дипломом першого ступеня.

Перебуваючи в університеті, молодий студент слухав не тільки математичні виклади, а цікавився також гуманітарними дисциплінами, слухав лекції з логіки, філософії, історії, письменства. Тому, після закінчення фіз-мат. факультету, він умовив батьків дозволити йому вступити ще на історико-філологічний факультет, на якому він і студіював на протязі одного року.

У студентські роки в Петербурзі часто бував він у драматичному й оперовому театрах, приймав участь і в студенському громадському житті, бувши активним членом «Полтавського землячества». У політичному житті він не був заангажований — модні тоді серед студентів соціалістичні гасла його не вабили.

Влітку 1914 року вибухла війна. Іван Марченко, як студент, не мав бути покликаний до війська. Але він, високо ідеалістично настроєний, вирішив, що мусить іти на війну. Не говорив тут у нього голос російського патріотизму — керувало ним щось інше. Тепер, коли йдуть на смерть і старші люди, батьки малих дітей, я сам не поважатиму себе, коли лишатимусь безпечно позаду

— говорив у ньому голос сумління.

Батьки й усі близькі жахалися й відмовляли, але вирішення молодика було незламним. У вересні І. Марченко в Петербурзі добровільно записався до війська, був направлений у резервний полк, з яким через місяць потрапив на фронт у Галичину. Ніяк не думав він, що буде когось убивати, а думав про те, що сам має йти під огонь. Тому дуже вразило його, коли при першому ж навчанні офіцер рішуче наказував, що стріляти з рушниці треба тільки прицільно, тільки по живій цілі. . .

Цілком незвичному до того, йому тяжко було переносити труднощі походів, несучи рушницю й повні патронташі набоїв та ще й похідну торбу за плечима. Та й перебування в колі малокультурної московської солдатської маси розвіяло в його душі багато ілюзій. Але внутрішнім духовим напруженням він ті труднощі опанував.

Зі Львова пішли походом на захід і скоро вийшли на лінію бойового фронту. В кінці листопада був поранений у плече й направлений до шпиталю до Черкас, а потім до Одеси. Після пережитого досвіду І. Марченко вже не мав бажання вертатися до війська простим солдатом. Скориставшись можливістю, він, після загоєння рани, вступив до школи прапорщиків і після трьох місяців навчання, у травні 1915 року був офіцером, а в липні вже знову був на бойовому фронті — в 224 Юхновському полку 56-ї дивізії.

І. Марченко вважався хоробрим солдатом і хоробрим офіцером. У 1916 році він був тяжко поранений у груди уламком шрапнелі. На початку 1917 року 56-а дивізія короткий час входила в склад 34-го корпусу, командиром якого був генерал Павло Скоропадський (пізніше Гетьман України), якого Ювілянтові тоді вперше довелось бачити, й який справив на нього чарівно гарне враження.

При закінченні війни, в кінці 1917 року, І. Марченко мав рангу штабс-капітана, був командиром

батальйону.

Батько й мати Ювілянта були чисто українського походження, але вони не були національно усвідомленими українцями. У батьківській родині завжди розмовляли по-російському. Отже і діти виростили й розвивались без українського національного усвідомлення. І в студентські роки в Петербурзі І. Марченко не прилучився до петербурзької студентської української громади. У нього зродження українського національного самовизначення збіглося з революційними подіями 1917 року. Був він тоді на бойовому фронті; серед офіцерів його полку зовсім не було українців; не доходили туди ні книжки, ні часописи українські, але І. Марченко почав почувати себе українцем — у ньому владно заговорив голос предківської крові.

Отак на самому початку 1918 року прибув 25-літній І. Марченко до рідного дому, до Полтави, вже цілком чуючи себе українцем, але майже не маючи української національної усвідомленості, не вміючи й розмовляти українською літературною мовою. З властивою йому енергією й наполегливістю працює він над собою, щоб найскорше це надолужити. Читає він (з словником Б. Грінченка в руках) твори українського письменства, історичні твори, українські часописи, студіює українську граматику, українську математичну термінологію — й вже в серпні 1918 року стає він викладачем математики в новозаснованій українській гімназії Полт. Повіт. Земства і в українській гімназії Ім. Стешенка. Включився він і в життя Полтавської української громади, але політично не заангажовувався в тому чи іншому укр. політичному угрупованні.

Після повалення Української Гетьманської Держави Полтава дуже скоро опинилась в руках большевиків. Вірилося, що це буде лише короткочасово, й тоді з Полтави майже ніхто з української громадськості не виїхав з відступаючими укра-

їнськими частинами. І при большевиках І. Марченко продовжував викладати в українських гімназіях. Працював він також в методичних комісіях при Відділі Освіти й був членом Управи (секретарем) Української Учительської спілки.

Влітку 1919 року в Полтаву вступили частини російської «денікінської» армії, до якої багато українців старої генерації готові були ставитись досить прихильно. «Що було, те бачили, а що буде, то ще побачимо...» — казали вони. І. Марченко виходив з українських державницьких заasad, а тому вбачав у денікінцях у першу чергу єдиносередміців і ставився до них рішуче негативно. Передбачаючи неминучу мобілізацію всіх офіцерів, він подався до Миргороду, до своєї тітки й там декілька місяців переховувався. Жадібно надійно приймав він там вістки про просування українських військових частин на Вінницю, Білу Церкву, Фастів. Гірке було його розчарування, коли він довідався, що українські війська, здобувши Київ, зразу ж і віддали його...

Пізною осенню денікінці панічно подалися геть, і Україну знову захопили большевики. І. Марченко повернувся до Полтави й знову викладав в українських гімназіях. Також працював він активно в методичних комісіях при Відділі Освіти, став впливовою особою серед української громадськості м. Полтави й провідною особою в Укр. Учит. Спілці. У цій ролі він дуже успішно провадив боротьбу з російським «Учительським Союзом», скомпромітованим співпрацею з денікінцями, й досяг того, що, після зарядженого владою поєднання Учит. Спілки з Учит. Союзом й утворення Спілки Робітників Освіти, провідну роль в ній вигравали українці, а І. Марченко став її секретарем.

На Україні в 1920 році був бурхливий час. Українській Нарід масово повставав проти московсько-большевицького панування. Скрізь творились і діяли повстанські загони. У Полтаві, під

зверхністю проф. І. Прийми почала формуватися Спілка Визволення України, яка обговорювала план організації повстання й захоплення влади в Полтаві. У вересні большевицька Че-Ка викрила ту організацію й арештувала більшість її учасників. Самому проф. І. Приймі пощастило уникнути заарештування й заховатися. Уник заарештування й учитель О. Денисенко й намагався заховатися на селі. Йому зробили фальшиві документи на інше прізвище, а І. Марченко видав йому на те прізвище членську виказку Проф. Спілки Роб. Освіти. О. Денисенко поїхав на село учителювати. Через два тижні він був викритий і заарештований. У нього знайшли видану І. Марченком фальшиву виказку проф. спілки — тому 17 жовтня був арештований і І. Марченко.

На першому ж допиті був зафіксований «злочин» — видання фальшивого документу. А далі в'язниця в Полтаві. Переповнена камера; всі сплять на підлозі. Але все свої люди, українські інтелігенти кооператори й учителі. Між ними проф. В. Щепот'їв, адвокат К. Товкач. Настрій у всіх бадьорий. Та і ставлення тюремників досить лагідне — ті ж люди у них тільки «гості»; їх виряджають до столиці, до Харкова.

Через декілька днів вели тих арештованих уночі, по глибокому снігу до залізничного двірця, набивали, як оселедців у бочку, у холодні товарні вагони. Якихсь 150 кілометрів було до Харкова, а везли їх аж п'ять днів. Одвели до в'язниці, до корпусу «Особого Отдела». Там майже усі в'язні були теж українці з Полтавщини. Могильним холодом повіяло при зустрічі з ними. Розповідали, що від них два рази на тиждень ведуть на розстріл, називали прізвища вже розстріляних, казали, що й їх чекає розстріл.

У ближчі дні й новопривезених викликали на допит, а через декілька днів, а саме 12 листопада забрали й відвели під численним конвоєм велику партію в'язнів. Незабаром «в'язнична пошта» спо-

вістила, що їх усіх розстріляли, в тому числі й Денисенка, Певного, Гаращенко, Левченка, Оснача та інших головних учасників Полтавської Спілки Визволення України.

Були ще масові розстріли. А далі потяглися довгі й одноманітні дні, тижні й місяці перебування в холодну зиму в неопаленій камері, при мізерному харчуванні. І. Марченко переносив це стійко, може й бадьоріше від інших.

Тим часом у большевиків усі фронти горожанської війни були ліквідовані, й у їхній політиці наступила певна «відлига». Ув'язнених почали звільняти. Звільнили майже всіх полтавців, а І. Марченко лишився далі. От у їхній камері з'явилися інші в'язні вже з Києва — колишні видатні українські політичні діячі часів Укр. Центр. Ради. Були то кол. прем'єр Голубович, кол. військовий міністр Сиротенко, лідер укр. соц. революціонерів Петренко та інші. Незабаром їх кудись вивезли.

Десь у березні привезли з Полтави нових арештованих, а в числі їх і проф. І. Прийму, якого лише щойно було викрито й заарештовано. Тих, арештованих незабаром звільнили, але не звільнили проф. Прийми. Не дивлячись на «відлигу» мабуть його доля була передрішена. Але він захворів на висипний тифус і незабаром вмер в шпиталі в'язниці.

Тим часом «відлига» тривала. Родичі й приятелі І. Марченка почали клопотати через Нар. Ком. Юст. про полегшення його долі. Як дізналися, на папці його справи було написано: «Разстрілять», далі: «Приостановить ісполненіє», а ще далі: «До конца гражданской войны». Нар. Ком. Юст. переглянув справу й виніс присуд; «Два роки примусової праці з зарахуванням попереднього ув'язнення». Скоро після цього І. Марченко був разом з іншими в'язнями направлений на працю вивантаження вугілля.

А тим часом йшли клопотання про подальше

повернення долі І. Марченка. І от від Нар. Ком. Освіти надійшло до в'язниці прохання відпустити засудженого І. Марченка на примусову працю до Нар. Ком. Освіти, як винятково високо кваліфікованого працівника по справах освіти. Прохання те було задоволене, й І. Марченко був відпущений на примусову працю за фахом. На яку саме?.. Він був призначений консультантом Нар. Ком. Освіти й завідувачем зразкової школи ім. Грінченка при Нар. Ком. Освіти. Отже посів пости, значно вищі від тих, які він мав до ув'язнення. Став він завідувачем великої школи, учні якої й не знали, що їх «директор» уночі перебуває під в'язничним замком. Такі курйози часто траплялись в перші роки советської влади.

Удень І. Марченко викладав і адміністрував у школі, бував на засіданнях у Нар. Ком. Освіти, а на ніч ішов до концтабору. Він сподівався відбути так свій термін примусової праці і можливо залишитись працівником Нар. Ком. Освіти з певними перспективами на освітню працю ширшого масштабу.

Але сталося інакше... Органи Че-Ка не люблять легко випускати з рук свої жертви. І от і на І. Марченка почали вони провадити тиск, усе настирливіше виступаючи з різними «пропозиціями», супроводжуваними загрозами. Довге перебування у в'язниці дало І. Марченку достатній досвід — він знав до чого ведуть оті пропозиції, й не бачив іншого виходу, як тікати, тим більше, що йому, перебуваючому вдень поза мурами в'язниці, саму втечу не важко було здійснити.

Його вже не вабила певна перспектива цікавої й важливої праці в Нар. Ком. Освіти, де опрацьовувались основні напрямні освіти для всієї України. Він вибрав іншу кар'єру — дуже небезпечний шлях — втечу зі всіма її можливо й катастрофальними наслідками.

Щоб вирватись з «опіки» Че-Ка, в березні 1922

року подався І. Марченко для переховування не в якесь село України, як пробували переховатись О. Денисенко й І. Прийма, а за межі України, в Москву. Там він не зміг улаштуватися, але зустрів шкільного товариша, який спрямував його до Кубані, обіцяючи улаштувати на працю в кооперації. Отак доля понесла І. Марченка до української людности на Кубані. А там... не захотілося йому працювати в кооперації, а потягло до праці на українській ниві. Пов'язався він з тамошніми українськими освітніми діячами й уже 20 травня 1922 року прибув до станиці Полтавської для викладання в Українському Педагогічному Технікумі.

Такий був початок нелегального життя під Советами, яке тривало аж до приходу німців. На протязі декількох років міліція що три-чотири місяці обслідувала будинок батька в Полтаві (нібито для перевірки домашньої книги), а сам І. Марченко, хоч і не змінював своє прізвище, жив нелегально на Кубані, потім на Київщині й врешті в Дніпропетровську, подаючи фальшиві дані в анкетах й ніколи не заглядаючи до рідної Полтави.

Півтора роки праці в Українському Педагогічному Технікумі на Кубані були знаменними в житті І. Марченка. Щасливим дарунком його долі було те, що там він зустрівся з видатним українським національно-державним діячем Миколою Міхновським, якого теж занесло туди вітром бурхливих подій. Весь час вони перебували в тісній співпраці — Міхновський був Начальником Технікуму, а І. Марченко завідувачем навчальної частини. Поза полем зору української Чех-Ка вони мали змогу розгорнути там українську національну працю в широкому розмахові, чого вже не було змоги робити в Великій Україні. Ведення тої праці під керівництвом видатного українського діяча було дуже повчальним для І. Марченка. Мешкали вони в одному будинку, щодня ввечері провадили довгі довірочні розмови,

в яких Міхновський ділився досвідом своєї діяльності, подавав свою оцінку світових подій, подій в Україні. Це у великій мірі впливало на формування, на цементування державно-політичного світогляду І. Марченка, який потім завжди вважав М. Міхновського своїм учителем. Разом з Міхновським читали вони й «Листи до братів хліборобів» Вяч. Липинського, які стали фундаментом політичного світогляду І. Марченка.

Інтенсивність і успішність веденої М. Міхновським і І. Марченком праці були причиною того, що і там, на Кубані, їм стало загаряче, й в кінці 1923 року вони відти виїхали. Перебуваючи в нелегальному стані, І. Марченко став учителювати в сільських школах недалеко від Києва. На початку 1924 року М. Міхновський приїхав до Києва, й з ним І. Марченко досить часто бачився. Довелося І. Марченку бути близьким свідком тяжкої трагедії. М. Міхновського вхопили жахливі кільцата пекельної большевицько-чекістської машини. З них М. Міхновський не мав змоги вирватись й загинув...

Восени 1925 року І. Марченко перебрався до Дніпропетровська, великого промислового міста, де він нікого не знав, і де його ніхто не знав. Дістав він там працю в ФЗУ, через пів року став викладати математику в профшколі, а ще через пів року став викладачем математики в Електротехнікумі.

У 1926 році І. Марченко щасливо одружився з панною Я. Андрушкевич. Хоч Дніпропетровськ був цілком зросійщеним містом, і в ньому скрізь панувала російська мова, але в родині І. Марченка вживалась тільки українська мова, й сини виховувались у національному дусі. У Електротехнікумі і пізніше в Металургійному Інституті І. Марченко викладав математику українською мовою. Але десь в 1938 році було заборонено викладати в Інституті українською мовою. Проте в Електротехнікумі і далі І. Марченко викладав

українською мовою.

У 1928 році І. Марченко уклав великий підручник математики українською мовою для технікумів п. т. «Математика в технікумі», який, після схвальної рецензії, був виданий у 1930 році (532 сторінки).

І. Марченко чудово уявляв собі, що, видаючи цю книгу, він іде на велике ризико. Бо ж, коли б ті чекісти, з якими він мав гірку справу в 1922 році, й за зарядженням яких провадилось обстеження дому його батьків в Полтаві, якби вони довідалися, що автором підручника математики, виданого тиражем 15000 примірників, який з'явився на полицях усіх книгарень, є та особа, яку вони колись шукали, то нерадісна була б доля того автора. Але І. Марченко сміливо виходив з урахування того, що його справа в 1922 році не мала широкого розголосу, що нею були безпосередньо зацікавлені тільки невелике число чекістів, які за вісім років може переїхали де інде, що, врешті, чекісти не дуже то цікавляться математичними книжками — й на те ризико наважився. На щастя, ті його розрахунки справдились, й з'явлення його книги не принесло йому лиха. А після того він міг почувати себе навіть певніше й безпечніше — бо ж вихід у світ його книги мусив на всіх, хто його знав і з ким він стикався, справити враження, що у автора щодо політичного минулого все є гаразд.

У 1932 році І. Марченко, в співпраці з п. Долгіновим видав також «Задачник з математики для технікумів» (320 сторінок).

У 1930 році І. Марченко почав викладати високу математику в Дніпропетров. Металургійному Інституті, як асистент катедри математики. У 1934 році він написав дисертаційну працю на тему «Система безконечно великого числа лінійних рівнянь з безконечним числом невідомих». У 1934 році він був іменованій доцентом катедри математики.

У 1942 році (в часи німецької окупації) Кваліфікаційна Комісія Дніпропетровських Вищих Шкіл надала п. І. Марченко вчений ступень доктора математичних наук і вчене звання професора по кафедрі алгебри.

І. Марченко вже десятилітнім хлопцем читав регулярно часописи й виявляв зацікавлення журналістикою, але при Советах той нахил не міг реалізуватись. Отже тільки при німецькій окупації почалась його журналістична діяльність. Він вміщував свої статті в дніпропетровському українському часописі.

При евакуації проф. д-р І. Марченко у 1944 році потрапив до Берліну, де він працював у бюрї заводу. Там він скоро пов'язався з гетьманською Українською Громадою й у червні 1944 року вступив до СГД. Декілька разів мав авдієнцію у ЯВПана Гетьмана Павла.

Після евакуації з Берліну Ювілянт з родиною декілька місяців працював у хліборобстві, а у вересні 1945 року оселився в великому українському таборі Гайденав, на південь від Гамбургу, де і пробув до кінця 1951 року. Там, серед рідного оточення, розгорнулась його широка діяльність на українській національній ниві у різних ділянках. Мав він там змогу працювати за своїм фахом, як викладач математики в старших класах гімназії, та як лектор математики в Укр. Народному Університеті. Проявив він і широку політичну діяльність, організувавши в таборі чисельну місцеву організацію СГД. Як Окружний Нач-к СГД, об'їздив він різні українські табори Бритійської Зони, виголошував там доповіді з насвітленням поглядів гетьманців на поточні політичні проблеми. Активно працював він, як журналіст, уміщуючи свої дописи в гетьманських органах «Укр. Літопис» і «Голос Державника». У 1946 році він був першим редактором часопису «Луна», що видавався в Гайденав. Від 1948 року був видавцем тижневика «Ранок», який видавався в Гайденав, пізніше

в Англії й вигравав помітну ролю в політичному житті української еміграції.

Дружина Ювілянта Я. Марченко організувала в Гайденав велику музичну школу, а сини Богдан і Олесь склали там гімназійну матуру.

При кінці 1951 року Проф. І. Марченко з родиною прибув до Англії.

У Великій Британії Ювілянт, під керівництвом ЯВ Пана Гетьманича Данила, продовжував видавати двотижневик «Ранок». З-за матеріальних труднощів видання часопису припинилось в кінці 1954 року. Від 1957 року Ювілянт є Крайовим Начком СГД у В. Бр. й є одною з провідних особистостей Гетьманського руху. На Всегетьманському Конгресі, який відбувся в ЗДА в 1958 році, він був обраний Членом Гетьманської Ради й Членом Президії Гетьманської Ради.

Активно працює Проф. д-р Марченко й на громадському полі. Від 1953 року він є незмінним членом Ради СУБ-у, а після 1957 — членом Президії Ради СУБ-у.

У В. Британії не створилося умов для праці Ювілянта серед українців за його фахом, як науковця математика. Але великий загальнопедагогічний досвід дозволив йому включитися в справу національного виховання української підростаючої молоді, яке провадиться в школах українознавства Спільною Укр. Учителів і Виховників. Він був одним з основоположників тої Спільки, членом комісії, яка виробляла проект статуту Спільки. На засновуючих Заг. Зборах СУУВ у 1955 році він був обраний членом Управи СУУВ. У 1956 році був наставлений Інспектором шкіл укр-ва, а з травня 1959 року Ювілянт став і Головою СУУВ, які функції він виконує до цього часу, очолюючи й направляючи діяльність усіх шкіл українознавства.

Михайло ПАВЛЮК

ГЕРОЇ НОВАТОРИ високоважливої для Української Нації справи

У 1947-48 роках прибуло до Англії понад 30 тисяч українців емігрантів з ДП-і таборів Зах. Німеччини й Австрії та «дивізійники» з Італії. За приписами, встановленими брітійською владою, не прибували тоді родини й не прибували малі діти, а приїздили лише неодружені чоловіки й жінки. І вже у В. Британії вони одружувались — творились родини й народжувалися діти. Прибулі до Англії українці й українки були високо патріотично наставлені, що у всьому виявлялося. Вони творили тут організоване українське життя в усіх його виявах, згуртувались у міцну громадську організацію, утворювали церковні парафії обох українських віровизнань, формували хори, танцювальні та аматорсько-драматичні гуртки. Але в перші часи громадсько-національна свідомість якось не переймалася турботою про справу національного виховання малих дітей, які народжувались і зростали та згодом мали стати на зміну старшим. Молодші в нашій громаді, хоч самі й були батьками та матерями дітей, не відразу відчували всю важливість цього питання й напочатку не приділяли йому належної уваги.

Але це турбувало сумління окремих осіб нашої старшої генерації, які перші збагнули глибоку важливість цієї справи й віддали себе на служіння їй. Тому велику пошану та вдячність повинні ми почувати по відношенню до них. Плідний досвід довгого попереднього життя й традиції відданої праці для свого Народу були для них дороговказом і провідною зіркою. Як покійна світл. пам. п-ні Марія Лукіяненко, так і ще й тепер працюючі п-ні Ольга Гаврилюк, п-ні Ольга Ба-

буняк, хоч уже не молоді віком, але з молододу енергією, не чекаючи заряджень і вказівок від інших, самі почали робити те, що вони вважали надзвичайно важливим для нашої української громади — вони намовляли, заохочували батьків, збирали дітей (спочатку п'ятьох-шістьох) і творили з них українське дошкільля, а згодом започатковували шкільне навчання.

Проходило це в надзвичайно тяжких умовах. Бракувало підсобників і приладів, бракувало належних приміщень і меблів. Батьки, які віддавали своїх дітей до української школи, самі не досить усвідомлювали важливість цього й не регулярно приводили дітей. Українські громадські організації напочатку не приділяли належної уваги цьому нібито «бавленню з малечою».

Важкими, дуже важкими були перші роки українського шкільництва в В. Британії, але новатори його — п-ні О. Гаврилюк, п-ні М. Лукіяненко, п-ні О. Бабуняк, сотн. М. Горобців — хоч і похилі віком, хоч і при слабому здоров'ї, невпинно й невтомно продовжували свою працю, просували її все далі і далі вперед. І от усе більше й більше учнів у них ставало, вже й інші учителі приходили їм на допомогу. Школи українознавства засновувались і в інших містах, у інших громадах. Мережа шкіл українознавства в В. Британії — під керівництвом нашого четвертого Ювілянта, проф. д-ра І. Марченка — потужно розросталась, і тепер вона охоплює вже біля двох тисяч дітей і біля 150 учителів і виховників.

У Болтоні й у Манчестері напочатку було декілька, пізніше кільканадцять учнів — тепер там сформувались великі школи українознавства з понад 150 учнів (в Манчестері) й з понад 100 (в Болтоні), з багатьма учителями. І в цих школах Ювілянтки п-ні О. Бабуняк і п-ні О. Гаврилюк є Управительками, а сотник М. Горобців (тепер поважно хворий) донедавна був у Болтоні учителем старшої класи.

Діяльність Високопочесних Ювілянтів не обмежувалась Болтоном і Манчестером, а свій багатий педагогічний досвід вони дарили й учителям шкіл українознавства інших міст, провадячи показові виклади. П-ні

О. Гаврилюк у 1954 році була лектором для учителів і виховників на Курсі в Бері, керівником якого був проф. Лукіяненко. Вона виступала з методичними доповідями на Педагогічних Конференціях і декілька років була діяльним членом Управи Спільки Українських Учителів і Виховників. П-ні Бабуняк була організатором і першою Управителькою школи українознавства в Блакбурні.

Тепер уже всі добре усвідомляють, яке велике значення в житті української громади в Англії мають школи українознавства, що готують нові, свіжі сили для тієї ж громади. Щасливим і корисним, як для нашої молоді, так і для нас усіх, українців В. Британії, є відродження в наших дітях української мови й української культури — а цьому в першу чергу спричинилися наші героїчні новатори й перші працівники на цій ниві.

Світлої пам. Марії Лукіяненко не довелося дожити до того дня, коли українці В. Британії вшановують основоположників нашого шкільництва на цьому терені. Хай у ці дні й її світлий образ стоятиме перед нашими духовними очима.

Ослаблене здоров'я при похилому віці часом змушує й наших Ювілянтів одходити від праці в школах українознавства. Але внутрішній огонь жортвеної посвяти знову повертає їх до тої праці, як тільки їхнє здоров'я кращає.

Бажаємо ж нашим Ювілянтам ще довгі літа зберігати фізичну й духову міць, щоб ще довго працювати на цій надзвичайно важливій ниві національного виховання та освідчення наших дітей і нашого юнацтва.

Ж и т т є п и с

Пані Ольги ГАВРИЛЮК

Пані Ольга Гаврилюк народилась 23 липня 1892 року в містечку Турка над Стриєм у Галичині. Батько її, Іван Телішак, був судовим урядником, а мати, Емілія, походила з роду Кузьмаків. До народньої школи ходила Ювілянтка в місті Коломиї, де її батько мав посаду. В тому ж місті закінчила панна Ольга Телішак і учительський семінар. Взимку 1912 року вона вийшла заміж за абсолювента теології Олександра Гаврилюка, який ще в тому ж році був висвячений на священника та отримав парохію в місті Надвірна.

В часі першої світової війни й визвольних змагань на н-ні О. Гаврилюк звалилась низка тяжких ударів. У 1917 році вмерла її мати. У 1919 році, під час визвольних змагань, умер її рідний брат Осип Телішак, якого пам'ять згадується досі в пісні «Як з Бережан до Кадри січовики манджали». «То крајлось серденько хорунжого Осипа, як нам з очей зникала та Золотая Липа». Весною 1920 року вмер чоловік Ювілянтки, о. Олександр, що заразився плямистим тифом, сповідаючи вірних. Осінню того ж року вмер її батько. На руках молодой вдови лишилися двоє малих дітей — Ярема й Дарія — вихованню яких вона присвятила своє життя.

По довгих стараннях пані О. Гаврилюк отримала учительську посаду в селі Хом'яків біля Станиславова. Учителювала вона там майже 20 років. Працювала там і на громадській ниві, організувала гурток ОУЖ, працювала в читальні «Просвіта», в якій провадила аматорський драматичний гурток.

У 1937 році син Ювілянтки висвятився на священника і отримав парохію в тому ж селі. У 1941 році пані О. Гаврилюк брала жваву участь у урочистостях, присвячених проголошенню акту відновлення української державности. У 1944 році, коли большевицька навала знову захопила українські землі, вона з цілою родиною виїхала до Німеччини.

Після капітуляції Німеччини в 1945 році, пані О. Гаврилюк перебувала в українському ДП-таборі. Батгори в англійській зоні й провадила там школу.

У 1949 році пані О. Гаврилюк і її родина переїхали до В. Британії. Тут у 1951 році вона заснувала й провадила викладання в першій у В. Британії школі українознавства в м. Болтоні, де її син, о. Ярема Гаврилюк був парохом укр. католицької парохії. Не дивлячись на різні перешкоди й ослаблений стан здоров'я, вона викладала в тій школі і тепер також є Управительською-зверхницею її.

Ювілянтка приймала активну участь і в громадському житті на ниві українського шкільництва. На засновуючих Загальних Зборах Спільки Українських Учителів і Виховників у 1955 році вона була обрана членкинею Управи Спільки, в якій і працювала діяльно на протязі декількох років. Проводила вона також показові виклади для учителів різних шкіл, виступала з методичними доповідями на педагогічних конференціях, була лектором на курсі для виховниць. Допомогаючи своєму синові, вона викладала релігію дітям і була діяльним членом ОУЖ.

ЖИТТЄПИС

ПАНІ ОЛЬГИ БАБУНЯК

Пані Ольга Бабуняк, з роду Миськів, народилася 21 січня 1892 року у Львові. Родина батьків була досить велика — було аж дев'ятеро дітей, але всі вони дістали відповідну освіту. Початкову освіту Ювілянтка добула в віділовій школі, після успішного закінчення якої була в 1910 році без іспиту прийнята до учительської семінарії, яку після чотирьох років навчання закінчила в червні 1914 року й склала іспит зрілості з доброю оцінкою.

Але скоро після того, 28 серпня 1914 року вибухла перша світова війна. Галичину захопили москалі, й тоді в школах зовсім не відбувалось навчання. У 1915 році москалі подалися геть, і в школах відновилось навчання. Але батько Ювілянтки спротивився тому, щоб вона їхала кудись учителювати в школу, й панна Ольга Миськів почала працювати в банку, як урядник, але також приватно вчила дітей.

У 1917 році Ювілянтка брала участь у великому концерті у Львові на честь бл. пам. Митрополита Андрія Шептицького, що тоді повернувся з заслання з Росії. На тому концерті вона співала в хорі «Баян» і там познайомилась з своїм бл. пам. чоловіком, Іларієм Бабуняк, який теж співав у тому хорі. Був він тоді старшиною Українських Січових Стрільців. У червні 1918 року вони повінчалися. Чоловік і далі був у війську, а п-ні О. Бабуняк лишалася у Львові, де жила у своїх батьків, учителювала й працювала в банку.

При кінці 1918 року розпалася Австро-Угорська Держава. 1-го листопада 1918 року в Львові й у всій Західній Україні владу захопили українці, й почалася війна з поляками. В тих визвольних змаганнях Ювілянтка була арештована поляками, й тільки з великими труднощами визволили її з в'язниці.

Чоловік Ювілянтки повернувся додому тільки аж у 1920 році й після великих старань і клопотів дістав учительську посаду в Вербові бережанського повіту. А Ювілянтці польська влада не давала учительської посади — бо вона раніш була арештована. Пізніше, по кількох роках, подружжя Бабуняк переїхали до Бережан. Мали вони двох дітей — доньку Ірину й сина Ярослава. Донька, по скінченню гімназії, вступила на медичний факультет університету в Львові, а син, під час німецької окупації, склавши матуру, пішов до «дивізії».

У 1944 році, при наближенні советських військ, подружжя Бабуняк подалися на захід, до Шлеську, а потім були в українських ДП-і таборах в Аугсбургу й в Ульмі, де вони багатоп раціювали на громадському полі.

У 1951 році панство Бабуняк переїхали до сина, до Англії. У квітні 1952 року наглою смертю помер бл. пам. Чоловік Ювілянтки.

У 1953 році п-ні О. Бабуняк заснувала школу українознавства в Манчестері й почала в ній викладати. І тепер вона є Учителькою й Управителькою тої школи, що має вже понад 150 учнів. Її діяльність по розбудові українського шкільництва не обмежувалась і не обмежується тільки Манчестером — вона була засновницею й першою вчителькою школи українознавства у Блэкбурні.

КОМІТЕТ

по вшануванню 70-ліття діячів на ниві
українського шкільництва у В. Британії —

Голова Проф. д-р А. ЛУКІЯНЕНКО

Члени:

Отець Я. ГАВРИЛЮК
Учит. Ю. БУЦЯК
Учит. В. ДУЛІБА
Пан М. МУЗИЧКА
Учит. І. ОВЧАРИК
Пан М. ТАТАРИН
Пані ТКАЧУК
Учит. В. ФІГУРКА .